

UNIVERZITET U SARAJEVU - FILOZOFSKI FAKULTET

ODSJEK ZA ORIJENTALNU FILOLOGIJU

**Upotreba litota u strategijama nekonvencionalizirane indirektnosti u
turskom jeziku**

Završni magistarski rad

Kandidat: Azra Kadrić

Mentor: Prof. Dr. Sabina Bakšić

Sarajevo, 2023

SADRŽAJ

1. UVOD	3
2. POJAM PRAGMATIKE	4
3. POJAM NEKONVENCIONALIZIRANE INDIREKTNOSTI	5
4. TROPI ILI FIGURE ZNAČENJA	6
5. LITOTA	7
5.1. Litote u književnoumjetničkim djelima na turskom jeziku	9
5.2. Litote u turskim serijama i filmovima	15
5.3. Litote u turskim dramama	18
5.4. Litote u poeziji na turskom jeziku	23
5.5. Litote u novinskim člancima na turskom jeziku	29
6. ZAKLJUČAK	31
7. LITERATURA	33

1. UVOD

Tema koja će biti obrađena u ovom magistarskom radu je upotreba litota u strategijama nekonvencionalizirane indirektnosti u turskom jeziku.

Rad se sastoji iz teorijskog i istraživačkog dijela. U teorijskom dijelu će biti definisani osnovni pojmovi pragmatike, nekonvencionalizirane indirektnosti, tropa ili figura značenja i litote. U istraživačkom dijelu rada bit će prikazani primjeri kroz korpus koji će se sastojati iz književnoumjetničkih djela, razgovornog diskursa iz filmova i serija te novinskih članaka na turskom jeziku.

Cilj ovog rada jeste analiza upotrebe litota koje predstavljaju „trope“ ili „figure značenja“ i dio su strategija nekonvencionalizirane indirektnosti.

Kroz primjere iz različitih književnih djela i medijskih sadržaja, nastojat će se prikazati načini putem kojih je litota ostvarena i zastupljenost upotrebe ove stilske figure u turskom jeziku.

U ovom radu, analiziran je korpus književnoumjetničkih djela i razgovornih diskursa iz turskih serija i filmova. Nešto manji broj primjera naveden je i iz novinskih članaka.

Analizirana su sljedeća književna djela: *Rüveyda* (Nurullah Genç), *Bütün Şiirleri* (Orhan Veli Kanık), *Kürk Mantolu Madonna* (Sabahattin Ali), *Menekşeli Mektup* (Mustafa Kutlu), *Toplu Oyunları 2* (Ülkü Ayvaz), *Çatıdaki Çatlak, Sınırlarda* (Adalet Ağaoğlu), *Vatan Yahut Silistre* (Namık Kemal), *Parasız Yatılı* (Füruzan), *Sevda Sözleri* (Cemal Süreya), *Bütün Oyunları* (Sermet Çağan), *Fakir Kene* (Birhan Keskin), *Acımak* (Reşat Nuri Güntekin), *Camdaki Kız* (Gülseren Budayıcıoğlu), *Sinekli Bakkal* (Halide Edib Adıvar), *Huzursuzluk* (Ömer Zülfü Livaneli), *Sözde Kızlar* (Peyami Safa), *Grapon Kağıtları* (Didem Madak).

Primjeri razgovornog diskursa preuzeti su iz sljedećih filmova i serija: *Gönül Dağı*, 7. *Koğuştaki Mucize*, *Kızım ve Ben*.

Primjeri iz novina potječu iz novina *Camia*.

2. POJAM PRAGMATIKE

Pragmatiku je, veoma teško, kratko definirati i u tu kratku definiciju uvrstiti sve teme kojima se ona bavi. Razlog tome jeste postepeno i nejednako razvijanje pragmatike u različitim dijelovima svijeta. Međutim, prihvaćeno je da termin pragmatika, kakvog ga danas poznajemo, potiče od američkog filozofa Charlesa Morrisa. Morris je u svom tekstu „Osnove teorije o znacima pokušao da „ocrta konture nauke o znacima“ – semiotike (citirano prema Bakšić, Bulić 2019:12)

Prema Morrisu, sintaktika, semantika i pragmatika jesu tri grane semiotike koje proučavaju tri različite dimenzije znaka. „Sintaktika, odnosno sintaksa, proučava odnose znakova jednih prema drugima. Semantika proučava „odnose znakova prema objektima na koje su znakovi primenljivi“. Pragmatika je „nauka o odnosu znakova prema interpretatorima.“ (Bakšić, Bulić 2019:12)

Prema Bakšić i Bulić, u međuljudskoj komunikaciji potrebno je uzeti u obzir sve dimenzije koje znak ima. U suprotnom, komunikacija može biti manjkava (Bakšić, Bulić 2019:12-13.)

Osim definicije pragmatike koju je dao Morris navesti ćemo još neke definicije pragmatike.

Prema Trasku, pragmatika je „grana lingvistike koja proučava prenošenje značenja izjava u kontekstu“ (citirano prema Bakšić, Bulić 2019:15.)

Yule kaže da je „pragmatika izučavanje govornikova značenja.“(Yule 1996: 3.)

O’Grady, Dobrovolsky i Aronoff pragmatiku definiraju kao “stavove i uvjerenja govornika i slušalaca, njihovo razumijevanje konteksta u kome je rečenica iskazana i njihovo znanje o tome kako se jezik koristi da obavještava, uvjerava, obmanjuje i sl.” (Bakšić, Bulić 2019: 20.)

Kristal kaže da “pragmatika proučava činioce koji upravljaju našim jezičkim izborom u društvenoj interakciji i dejstva našeg izbora na druge.” (citirano prema Bakšić, Bulić 2019: 20.)

Pragmatika je neodvojiva od jezika, a jezik je neodvojiv od pragmatike. Tumačenja jezika koja je ne uzimaju u obzir ne mogu biti potpuna (Bakšić, Bulić 2019:25.)

3. POJAM NEKONVENCIONALIZIRANE INDIREKTNOSTI

Kada je u pitanju pojam nekonvencionalizirane indirektnosti, veoma bitno je spomenuti imena Penelope Brown i Stephen C. Levinson. Brown i Levinson učtivoj upotrebi jezika pristupaju koristeći pojam obraz, koji se u engleskom jeziku naziva *face*. Ovaj pojam preuzeli su od antropologa i sociologa Ervinga Goffmana. Pojam obraz možemo definisati kao “javnu sliku o sebi (engl. the public self-image) koju svaki član društva želi da drugi imaju o njemu.” (citirano prema Bakšić, Bulić 2019: 197) Ovaj pojam dijeli se na dva aspekta:

1. *pozitivni obraz (engl. positive face), koji uključuje želju da ta slika o sebi bude odobrena i cijenjena i*
2. *negativni obraz (engl. negative face), koji predstavlja polaganje prava na svoju “teritoriju” i zahtjev da bude slobodan i neometan u svome djelovanju (Brown-Levinson 1987: 61).*

Kada uzmemo u obzir racionalne članove nekog društva, svi oni će se truditi da koriste određene strategije učtivosti s ciljem što manjeg ugrožavanja sagovornikovog obraza. Postoje četiri superstrategije koje govornik može koristiti, a to su:

1. *nemodificirana direktnost, direktnost bez ublažavanja (engl. bald on record)*
2. *strategije pozitivne učtivosti (engl. positive politeness strategies)*
3. *strategije negativne učtivosti (engl. negative politeness strategies) i*
4. *nekonvencionalizirana indirektnost (engl. off record) (citirano prema Bakšić, Bulić 2019:199).*

Kada je u pitanju nekonvencionalizirana indirektnost, sve strategije iz ove skupine izvode se tako indirektno da im je teško pridružiti jasnu komunikacijsku intenciju.

Govornik se oslobađa od odgovornosti ugrožavanja sagovornikovog obraza čineći svoju namjeru netransparentnom. Sagovorniku se ostavlja da, prateći određene naznake, na svoj način interpretira govornikov izričaj, a kako ih određuje kriterij forme, a ne funkcije, mogu biti upućene i pozitivnom i negativnom obrazu sagovornika (Bakšić, Bulić 2019: 208- 209.)

Litota, hiperbola i upotreba tautologija, pripadaju strategijama kojima se krši maksima kvantiteta (Bakšić, Bulić 2019: 209.)

4. TROPI ILI FIGURE ZNAČENJA

Prema objašnjenju Zdenka Lešića (2005: 260), “figure značenja,” drugim imenom tropi, jesu figure u kojima riječi mijenjaju značenje ili utječu na druge riječi kako bi one promijenile značenje (<grčki tropos, “obrt”, “okret”).

Naziv shema (<grčki scheme, “oblik”) se međutim upotrebljava za figure koje samo formalno uređuju govorni niz i ne utječu na promjenu značenja riječi.

Uzimajući u obzir gore navedena objašnjenja, kada su u pitanju tropi ili shema, bitno je napomenuti da svako uređenje govornog niza iziskuje i određene promjene značenja riječi, ukoliko se primjetno razlikuje od normalnog govora, ali i da se svaka promjena riječi dešava zahvaljujući određenom preuređenju govornog niza.

Stroga retorička distinkcija između tropa, kao “figure značenja”, i sheme, kao “figure oblika”, teško je održiva, jer podrazumijeva vještačko odvajanje značenja i forme. A upravo je moderna književnokritička svijest istupila s uvjerenjem da je u književnoumjetničkom tekstu sama forma nositelj značenja (Lešić 2005: 260.)

5. LITOTA

Postoji više definicija litote kao stilske figure. U ovom dijelu rada, ukratko ćemo prikazati kako su to litotu definirali Zdenko Lešić, Milivoj Solar i Marina Katnić-Bakaršić.

Prema Zdenku Lešiću, litota je figura koja nešto ističe negirajući ono što je tome suprotno. Naprimjer: „Ne mrzim je“ (umjesto „Volim je“), ili „On nije baš najpametniji momak“ (umjesto „On je glup“). Prema nekima litota je „obrnuta hiperbola“. Budući da je opće mišljenje da u litoti nema pretjerivanja, prema tome se i ne može smatrati vrstom hiperbole. (Lešić 2005: 286).

Milivoj Solar litotu je definirao kao figuru suprotnu hiperboli. „Umjesto preuveličavanja umanjuje, odnosno ublažava, jer pravi izraz zamjenjuje slabijim, načelno negativnim i suprotnim“. Kao primjeri mogu se navesti sljedeći izrazi: „Otišli ste malo predaleko“, a misli se: „Teško ste pogriješili“. „Tamo tebi loše biti neće“ umjesto: „Bit će ti izuzetno dobro“, ili: „I mi o tome nešto znamo“, zapravo u smislu „Izvršno smo s tim upoznati“. (Solar 2007: 215).

Marina Katnić-Bakaršić (2007: 323-324) daje sljedeću definiciju litote :

Litota je trop koji se sastoji u skraćivanju sema kvantiteta. To se skraćivanje realizira na dva načina:

a) u potvrdnom iskazu (Drag si mi umjesto Volim te; Hamlet je solidna drama umjesto očekivanog Hamlet je sjajna/odlična/izvanredna drama)

b) u negativnom iskazu koji sadrži negaciju antonima riječi koju zamjenjuje (Ne mrzim te u značenju Volim te; Nije nesimpatično u značenju Simpatično je).

U oba tipa neutralni iskaz zamijenjen je figurativnim, koji mora ublažiti "stvarno" stanje, odnosno emocionalni stav. Otuda izvire stilogenost narednog primjera iz Glorije R. Marinkovića:

Ne, slušajte me, don Jere, slušajte, to nije nezanimljivo.

Izraz nije nezanimljivo pokriva čitavu gradacijsku skalu koju primalac poruke mora dešifrirati, a zatim odabрати neutralnu formu: on zamjenjuje izraze dosta je zanimljivo, prilično je zanimljivo, veoma je zanimljivo, i sl. Otuda je i kontekst važan za razumijevanje litote.

Ukoliko bismo saželi gore navedene definicije litote, mogli bismo zaključiti da litota krši maksimum kvantiteta i iskaz sadrži manje ili više informacija nego što je potrebno te se sagovornik poziva da otkrije razlog tome. Neutralni iskaz biva zamijenjen figurativnim koji mora ublažiti „stvarno“ stanje, odnosno emocionalni stav“. U engleskom jeziku, ova strategija koristi se u odgovorima na komplimente, ekspresivnoj kritici i prihvatanjima ponude. Kako kaže Leech, postoji prirodna sklonost ka pretjerivanju u učtivosti (*overstatements - hiperbole*) i prećutkivanju neučtivosti (*understatements – litote*). Zato se litote često koriste u izražavanju ekspresivne kritike. Prema Leechu, razlog postojanja ove strategije je u tzv. principu *Pollyanne* izvedenom iz hipoteze *Pollyanna* prema kojoj ljudi potenciraju ljepšu stranu života. *Princip Pollyanne* znači da učesnici u razgovoru preferiraju ugodnije teme. Stoga se

ovdje pojavljuju eufemizmi: može se govoriti o neprijatnim stvarima pomoću manje neugodnih izraza. (citirano prema Bakšić 2012: 148-149)

Ukratko, za litotu možemo reći da je suprotna hiperboli, a to znači da litota kao trop umanjuje ili slabi značenje izraza i najčešće se nalazi uz negaciju (Devčić 2021:17.)

U nastavku ovog rada kroz razne primjere pokazat će se kako se litotom naglašavaju određena značenja i to kroz slabljenje, ublažavanje izraza.

Litota kao strategija učtivosti analizira se samo tamo gdje ima dijaloga, a kroz primjere novinskih političkih članka, primjeri litote su prisutni kao često korišteno sredstvo u politici i diplomatiji, da se kaže uvijek manje nego što je to očekivano.

5.1. Litote u književnoumjetničkim djelima na turskom jeziku

Primjer 1:

Evin içi hiç de zannettiğim gibi değildi.

(Unutrašnjost kuće nije bila onakva kakvom sam je zamišljao.)

(Ali 2016: 25)¹

U gore navedenom primjeru, litota je ostvarena pomoću negacije. Iz konteksta teksta, razumljivo je da se radi o potencijalno konfliktnom činu. Pisac upotrebljava litotu kao strategiju učtivosti kako bi ublažio ekspresivnu kritiku.

Primjer 2:

„Kayınbiraderleriniz küçük mü?“ diye sordum. Yüzüme baktı; cevap vermedi. Hatta çehresinin ifadesi sualimi hiç duymamış intibainı bırakıyordu. Fakat birkaç dakika sonra:

„Hayır, ufak değiller!“ dedi.

(“Jesu li mladi vaši šogori?“, pitao sam. Pogledao me, ali nije odgovorio. Izgledao je kao da uopće nije čuo moje pitanje. Ali nakon nekoliko minuta:

„Ne, nisu mladi!“, rekao je.)

(Ali 2016: 27)²

U primjeru broj 2 litota je ostvarena pomoću negacije. U ovom dijalogu koji se odvija između dva sagovornika možemo razumjeti da jedan od njih nije motiviran za nastavak razgovora. Govornik broj dva koristeći litotu kao strategiju učtivosti izbjegava dati direktan odgovor za godine kada su u pitanju njegovi šogori.

Primjer 3:

Sonradan, bu eve gidip geldikçe, bu çocukların hepsiyle ahbap oldum. Hiç de fena insanlar değillerdi.

(Poslije, dolazeći u ovu kuću, sprijateljió sam se s ovom omladinom. Nisu bili loši ljudi.)

(Ali 2016: 28)³

U primjeru pod brojem 3 pisac upotrebom litote vješto izbjegava davanje više informacija o društvu sa kojim se tek upoznaje i koristi negaciju kako bi rekao da nisu loši ljudi, ali isto tako ne piše otvoreno da su dobri ljudi.

¹ Sabahattin Ali, *Kürk Mantolu Madonna*, İstanbul, 2016, 25. (Dalje kao: *Kürk Mantolu Madonna*)

² *Kürk Mantolu Madonna*, str. 27.

³ *Kürk Mantolu Madonna*, str. 28.

Primjer 4:

Tek penceresinden ışık alan odada, dikdörtgen kesilmiş kartonlara düğme dikmek, az hüner isteyen bir iş değildi.

(U sobi osvijetljenoj jednim prozorom, prišiti dugme na kartone isječene u oblike pravougaonika nije bio posao koji je zahtijevao malo spretnosti.)

(Füruzan 2020: 76)⁴

U gore navedenom primjeru, litota je ostvarena ublažavanjem izraza kako nešto zahtijeva puno spretnosti, izrazom „malo spretnosti“.

Primjer 5:

Unutamadım doğru, lâkin başka birine rasgeldim. Hem karımı seviyorum, hem İncilâ Hanım'a âşık oldum. Tuhaf, hastalıklı bir durum. Doğaldır. Ben de sağlam ayakkabı değilim.

(Tačno je da nisam mogao zaboraviti, ali sam upoznao nekog drugog. Volim svoju suprugu, a i zaljubljen sam u gospođu Indžilu. Čudna, bolesna situacija. Prirodno je to. Nisam ni ja baš povjerljiva osoba.

(Kutlu 2018: 53)⁵

U primjeru broj 5, litotu kao stilsku figuru možemo uočiti u rečenici: „Nisam ni ja baš povjerljiva osoba.“ Umjesto da pisac napiše kako je „nepovjerljiva osoba“ on koristi negiranje suprotnog kako bi se pružilo manje od očekivane informacije, a sagovornik pozvao da zaključivanjem dođe do tačnog značenja onoga što mu je rečeno.

Primjer 6:

Ancak Postacı'nın uyarısı işe yaradı. Remzi Bey ağzından girip, burnundan çıkararak İnci'yi ikna edip doktora götürdü. Durum pek iç açıcı değil.

(Međutim, poštarevo upozorenje je bilo od koristi. Gospodin Remzi je koristeći razne načine uvjerio Indži i odveo je doktoru. Situacija nije baš davala nadu.)

(Kutlu 2018: 61)⁶

U primjeru pod brojem 6, autor Kutlu u posljednjoj rečenici upotrebljava litotu kao stilsku figuru. Umjesto da napiše da je „situacija bila očajna“, on piše kako „situacija nije baš davala nadu“ što bi se moglo tumačiti i Leechevim principom Pollyanna.

⁴ Füruzan Yerdelen, *Parasız Yatılı*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2020, str. 76.

⁵ Kutlu, Mustafa: *Menekşeli Mektup*, Dergah Yayınları, İstanbul, 2018, str. 53. (Dalje kao: *Menekşeli Mektup*)

⁶ *Menekşeli Mektup* str. 61.

Primjer 7:

Her zaman beraber yemek yediği ve çok sevdiği bu güzel kız için Paşa'nın lakırdılarında bir şaamet hissetmiş, yüzü bulutlanmıştı.

-Niye gözlerin doldu? Fena değil, Saray'a gidecek, saraylı olacak. Altın kafes o kadar fena bir şey değil, kızım.

(Ova lijepa djevojka, osjetila je loš znak u brbljanju Paše, s kojim je uvijek zajedno jela i kojeg puno voli pa se rastužila.

-Zašto su ti oči pune suza? Nije loše, otići će u dvorac, postati dvorkinja. Kćeri, zlatni kavez i nije nešto loše.

(Adıvar 2014: 70)⁷

U primjeru broj 7, naveden je dio razgovora između oca i kćeri. Litotu kao stilsku figuru, ali i kao strategiju učtivosti možemo vidjeti u posljednjoj rečenici prikazanog primjera. Ovdje je litota upotrijebljena kako bi se umanjila intenzivnost i ozbiljnost negativnih aspekata situacije, ali i pružio utješan ton i smanjila briga. Ovdje je naglasak na izrazu “zlatni kavez” i da biti u ograničenom okruženju i nije tako loša stvar.

Primjer 8:

İşte en sonunda Nalan'ı kafaya aldım. O da bana aşık oldu. Siz beni o zamanlar görseydiniz, yolda yürüyüşüm bile değişmişti. Vay be, dedim kendime, ulan sen neymişsin de haberin yokmuş. Kraliçeye diz çöktürdün... Kolay işler değil bunlar doktor hanım. Hele bizim gibiler için büyük iş bunlar, büyük iş...

(I eto na kraju sam prevario Nalan. I ona se zaljubila u mene. Da ste me mogli vidjeti tada, čak sam drugačije hodao. Rekao sam samom sebi: „Ti uopće ne znaš ko si. Kleknuo si pred kraljicom... Doktorice, ovo nije lahko. A ovima poput nas ovo su velike stvari, velike...“)

(Budayıcıoğlu 2021: 25)⁸

U navedenom primjeru broj 8, razgovor se odvija između pacijenta i doktorice. Litotu kao stilsku figuru možemo vidjeti u rečenici koja ja podcrtana. Funkcija litote je da umanjiti težinu ili ozbiljnost situacije. Situacija u kojoj se nalazi pacijent za njega je veoma važna ili izazovna, a on koristi litotu kako bi ublažio svoj iskaz.

⁷ Adıvar, Halide Edib: Sinekli Bakkal, Can Sanat Yayınları Ltd. Şti. İstanbul, 2014, str. 70.

⁸ Budayıcıoğlu, Gülseren: Camdaki Kız, Doğan Kitap, İstanbul, 2021, str. 25 (Dalje kao: Camdaki Kız)

Primjer 9:

„Eğer böyle devam ederlerse intihar edecektim.“

„İntihar mı edecektin? Sahi mi?“

„Edecektim tabii... Biraz da bunu anladıkları için beni buraya getirdiler.“

„Yani sen benim sandığım kadar akıllı değilsin.“

(„Da je ovako nastavilo, izvršio bih samoubistvo.“

„Izvršio bi samoubistvo? Stvarno?“

„Naravno da bih... Dovedi su me ovdje jer su to shvatili.“

„Znači da ti nisi toliko pametan koliko sam ja mislila.“)

(Budayıcıoğlu 2021: 59)⁹

U primjeru broj 9, litotu možemo vidjeti u posljednoj rečenici. Ozbiljnost situacije se umanjuje, a i konstatuje da pacijent ne donosi mudre odluke. Razgovor se odvija između doktorice i pacijenta i možemo vidjeti prijateljski odnos između ova dva sagovornika. Sintagma „koliko sam ja mislila“, iskazuje da je mislila da je sagovornik pametan (što je kompliment). Litotom se ovdje iskazuje i ublažena kritika sagovornika.

Primjer 10:

Zehra Hanım'a hissiz bir kadın denmez... Bilakis geniş bir ruhu var. Güzel, doğru, temiz şeyleri çılgınca sevebiliyor, onlar için her fedakarlığı yapıyor.

(Za gospođu Zehru se ne može reći da je bezosjećajna. Velikodušna je. Lijepe, ispravne i čiste stvari može ludo da voli i da sve žrtvuje.)

(Güntekin 1928: 13)¹⁰

U navedenom primjeru litotu možemo vidjeti u prvoj rečenici. Litota se koristi za umanjivanje ili “obrnuti izraz” kako bi se stvorio dojam suprotnog stanja ili svojstva. Uobičajeno bi bilo reći da je “Gospođa Zehra vrlo osjećajna osoba”. Međutim, upotrebom litote, govornik umanjuje to svojstvo, ali sugerira da je veoma emotivna i osjećajna osoba.

⁹ Camdaki Kız, str 59.

¹⁰ Güntekin, Reşat Nuri: Acımak, İnkılap Kitabevi, İstanbul, 1928, str. 13 (Dalje kao: Acımak)

Primjer 11:

Dört sene yetmiş beş gün az zaman değil. Fakat bu müddet zarfında başımdan geçen vak'aları düşünüyorum da „bunların hepsi bu kadar zamana nasıl sığdı?“ diye şaşıyorum. Şark vilayetinde gezmediğim, görmediğim yer kalmadı.

(Četiri godine i sedamdeset pet dana nije malo vremena. Ali razmišljam o svemu što mi se desilo i čudim se „kako se sve ovo desilo?“ Ne postoji mjesto koje nisam posjetio na Istoku.)

(Güntekin 1928: 96)¹¹

U primjeru broj 11, litotu možemo primijetiti u prvoj rečenici. Litota u ovom primjeru ima funkciju da umanja ili da suprotno značenje izrazu kako bi se stvorio dojam suprotnog stanja ili intenziteta. Pisac u prvoj rečenici koristi izraz „... nije malo vremena“, a želi da kaže kako je taj period dug i u isto vrijeme značajan.

Primjeri koji se ne odnose na dijalog (što se u pragmatici jedino analizira) mogu se promatrati u kontekstu teorije Leecha koji litotu ponekad promatra u kontekstu principa zanimljivosti.

Primjer 12:

Hüseyin'in macerasını kimden öğrenebileceğimi düşünüyorum. Eski arkadaşlarımı bulmam zor olmaz herhalde.

(Razmišljam od koga bih mogao saznati za Hüseyinove pustolovine. Sigurno mi neće biti teško pronaći stare prijatelje.)

(Livaneli 2021: 29)¹²

U gore navedenom primjeru, litotu možemo uočiti u posljednjoj rečenici. U ovom primjeru, litota se koristi kako bi se postigao stilistički efekat umanjivanja ili obrnutog izražavanja. Pisac umjesto da kaže kako će sa lakoćom pronaći stare prijatelje i da to neće zahtijevati puno truda, on kaže kako mu neće biti teško pronaći stare prijatelje.

¹¹ Acımak, str. 96.

¹² Livaneli, Ömer Zülfü: Huzursuzluk, Doğan Egmont Yayıncılık ve Yapımcılık Tic. A.Ş., İstanbul, 2021, str. 29.

Primjer 13:

Oradan kaçıış, başka bir işe gitmişse size hiçbir şey söyleyemez. İstanbul'da geldi ise burada da bir kere arar sorarız. Kayıtlar muhtelifir, bulmak kolay değil. Yani tesadüfe bağlı. Şu sıra İstanbul'a öyle dehşetli muhacir akını var ki hepsinin tercüme- i halini bilmek mümkün değil, takdir edersiniz. En iyisi gazetelerden birine ilan vermek...

(Ništa Vam neće reći ukoliko je otamo pobjegao u neko drugo mjesto. Ako je došao u İstanbul, pitat ćemo i ovdje. Ima puno različitih registracija, nije to lahko pronaći. Znači to je puka slučajnost. Trenutno je veliki priliv imigranata u İstanbul i nije moguće poznavati sve biografije, ako se slažete. Najbolje je dati oglas u neke od novina...)

(Safa 2021: 28)¹³

U gore navedenom primjeru, litota je ostvarena kako bi se umanjila težina izraza. Pisac umjesto da napiše kako će biti veoma teško pronaći traženu osobu, on piše kako je neće biti lahko pronaći.

¹³ Safa, Peyami: Söзде Kızlar, Ötüken Neşriyat A.Ş., İstanbul, 2021, str. 28.

5.2. Litote u turskim serijama i filmovima

Primjer 14:

*G₁: Az uğraşmadım kızım. Yüreğimin şurasında bir sızı. Küslük hiç kimseye yakışmaz. Hele kardaş kardaşa hiç yakışmaz. Kime çektiler, bilmiyorum ki. İkisi de inat. Benim rahmetli hanımın bir abisi vardı. O da böyle inattı. Köyün yarısına küs gitti.*¹⁴

(G₁: Nisam se malo trudio, kćeri. Tu je neka bol u mom srcu. Svađa ne priliči nikome. Pogotovo braći, međusobno. Ne znam od koga su ovo vidjeli. Obojica su tvrdoglavi. Moja pokojna supruga imala je brata. I on je bio takav, tvrdoglav. Umro je, a bio je posvađan sa pola sela.)

U gore navedenom primjeru razgovor se odvija između nevjeste i njenog svekra. G₁ upotrebljava stilsku figuru litotu na početku svog govora, govoreći kako se nije malo trudio, a ustvari želi reći kako se puno trudio da izmiri dva zavađena brata. Litota ovdje ima funkciju da kroz pružanje manje informacija postigne poseban efekat- ukaže na uloženi veliki trud i nastojanje da promijeni situaciju na bolje. G₁ kroz litotu i ublažavanje izraza, oslikava stanje ali na jedan indirektan način.

Primjer 15:

G₁: Halime Hanım, ama ben...

*G₂: Dur kızım, dur. Ben diyeceklerimi diyeyim. Şimdi kafamı toparlayıp da böyle bunları sana demem çok kolay değil benim için. Epey bir düşündüm. Karıştırmadan her şeyi sana söylemek istiyorum.*¹⁵

(G₁: Gospođa Halime, ali ja...

G₂: Stani, kćeri, stani. Želim da ti kažem ono što imam za reći. Nije mi jednostavno da saberem misli i da ti kažem sve ovo. Puno sam razmišljala. Želim ti sve ovo jasno reći.)

U ovom primjeru gospođa Halime tj. G₂ u govoru koristila izraz da joj nije jednostavno, umjesto da kaže kako joj je teško i složeno da kaže to što ima za reći. Litotu možemo uočiti u drugoj rečenici kod govornika G₂. Funkcija litote u ovom primjeru jeste da se naglasi težina svega onoga što ima da kaže. G₂ složenost situacije naglašava ublažavanjem izraza i umjesto da kaže kako je to što želi da joj kaže veoma teško za nju, ona govori kako joj nije jednostavno.

¹⁴ Mustafa Çiftçi. (2020) Gönül Dağı (Sezona 1, Epizoda 2) (TV serija). Köprü Film.

¹⁵ Mustafa Çiftçi. (2020) Gönül Dağı (Sezona 1, Epizoda 11) (TV serija). Köprü Film

Primjer 16:

G₁: Başkanım, ben sizden habersiz Asuman Hanımı yarışmaya götürmem pek doğru olmadı. Biliyorum. Ha bir de, anons odasında şarkı çalma olayı var tabii.¹⁶

(G₁: Predsjedniče, nije bilo ispravno što sam gospođicu Asuman odveo na takmičenje bez Vaše dozovole. I da, i to što sam iz prostorije za obavještenja pustio pjesmu.)

U gore navedenom primjeru, litotu možemo vidjeti u prvoj rečenici. Funkcija litote u ovom primjeru jeste da umanju težinu govornikovog postupka. U direktnom izražavanju, govornik je mogao reći da je ovaj njegov postupak bio pogrešan, a umjesto toga on kaže kako njegov postupak „nije bio ispravan“ kako bi ublažio krivicu.

Primjer 17:

G₁: Ya sen?

G₂: Ben mi? Ya sen çok şanslı bir kızsın, biliyor musun Ova?

G₁: Neden?

G₂: Benim bir oğlum vardı, bir de tabii annesi. Oğlum bebekken ben onu ve annesini öyle babanın senin koruduğu gibi koruyamadım.

G₁: Ne oldu onlara?

G₂: Melek oldular. Benim yüzümden.

G₁: İyileştin mi peki?

G₂: Benim iyileşmem biraz vakit alacak Ova.¹⁷

(G₁: A ti?

G₂: Ja? Ti baš imaš sreće, znaš li to Ova?

G₁: Zašto?

G₂: Imao sam sina, i naravno suprugu. Dok je on bio beba, nisam ih uspio zaštititi kao što je otac tebe.

G₁: Šta im se desilo?

G₂: Postali su anđeli. Zbog mene.

G₁: A jesi li ti ozdravio?

G₂: Moj oporavak će trajati malo duže, Ova.)

¹⁶ Mustafa Çiftçi. (2020) Gönül Dağı (Sezona 1, Epizoda 11) (TV serija). Köprü Film.

¹⁷ Mehmet Ada Öztekin. (2019) 7. Koğuştaki Mucize (Film). CJ ENM.

U primjeru broj 17, razgovor se odvija između djevojčice, sa imenom Ova, i zatvorenika. Zatvor i zatvorenici, predstavljeni su joj kao bolnica i bolesnici. Ona u ovom dijelu filma razgovara sa zatvorenicima u ćeliji broj 7 i sve ih redom pita za njihovu bolest. U razgovoru koji se dešava sa ovim zatvorenikom, on hoće reći da će njegov oporavak, odnosno boravak u zatvoru trajati prilično dugo, ali to izražava izrazom da će trajati malo duže. Funkcija litote u ovom primjeru jeste da umanja težinu i ozbiljnost situacije. Također, kroz ovaj primjer možemo uočiti i dubinu emocija izraženih prema tzv. principu *Pollyanne* po kojem ljudi potenciraju ljepšu stranu života što je vidljivo kod učesnika u razgovoru koji preferiraju ugodnije teme.

Primjer 18:

G₁: *Serap, iyi misin sen?*

G₂: *Dokunma bana! Dokunma!*

G₁: *Serap, iyi misin sen?*

G₂: *Sen git! Kızınla ilgilen!*

G₁: *Ne oluyor, kızım ya? İyi misin sen?*

G₂: *Hiç iyi değilim. İyi değilim. Benim biraz hava almam lazım.*¹⁸

(G₁: Serap, jesi li dobro?)

G₂: Ne diraj me! Ne diraj!

G₁: Serap, jesi li dobro?

G₂: Idi! Pozabavi se s kćerkom!

G₁: Šta se dešava, djevojko? Jesi li dobro?

G₂: Uopće nisam dobro. Nisam dobro. Trebam malo na zrak.)

U gore navedenom primjeru dijalog se odvija između dvoje supružnika. Jedno od njih tokom razgovora umjesto da kaže kako je loše, upotrebljava izraz da „nije dobro“. Funkcija litote u ovom primjeru jeste da umanja ozbiljnost osjećanja i situacije te da ublaži govornikov iskaz, ali i da se na taj način sagovornik pozove da otkrije i zaključi zašto govornik koristi litotu.

¹⁸ Murat Gürvardar. (2018). Kızım ve Ben (Film). Burak Film Yapım Prodüksiyon.

5.3. Litote u turskim dramama

Primjer 19:

FATMA KADIN- He ya. Yimeniz lazım. Anca guvvetlenirsiniz.

(Bir kaseye çorba doldurur. Bir kaşıkla Fatma Hanıma getirir.)

ARİF – Bir tepsiye koy onları.

FATMA KADIN – Goyum ya beyim.

(Mutfağa gider)

ARİF – (Yemeğe koyulur.) Hiç fena değil. İster misin biraz?

(Fatma kadın, elinde bir tepsiyle gelir. Üstüne kaseyi, kaşığı koyar, Fatma Hanıma götürür.)

Dolma güzel olmuş Fatma Kadın.

(Djevojka Fatima: Da. Trebate jesti. Tako ćete dobiti snagu.

/U zdjelicu sipa supu. Zajedno sa kašikom dodaje zdjelicu Gospođi Fatimi../

Arif: Stavi to sve u jednu tepsiju.

Djevojka Fatima: Stavit ću gospodine.

/Odlazi u kuhinju/

Arif: /Počinje da jede./ Uopće nije loše. Hoćeš li ti malo?

/Djevojka Fatima dolazi sa tepsijom u ruci. U tepsiju stavlja zdjelicu i kašiku i dodaje gospođi Fatimi./

Dolma ti je ukusna gospođo Fatima.)

(Ağaoğlu 1970: 68)¹⁹

U ovom primjeru, Arif želi da pohvali jela i kažu kako su ukusna. Međutim on to ne govori izravno, nego kaže kako uopće nisu loša. Litota ovdje ima funkciju da ublaži izraz Arifovog oduševljenja hranom jer ne želi da pretjera u pohvali kuhanja hrane jedne služavke.

¹⁹ Ağaoğlu, Adalet: Çatıdaki Çatlak, Sınırlarda, Bilgi Yayınevi, Ankara, str. 68.

Primjer 20:

KOMŞU- (Sıklıdır.) Şey... Ben burda oturmam da... Yukarda otururum...

HALE- Biliyorum. Az önce yukardaydım...

FATMA HANIM- Hep isteriz, yardım edelim, efendim... Ama kolay değil ki...

(Komşinica: /Dosadno joj je./ Ovaj... Ne stanujem ovdje. Stanujem na spratu.

Hale: Znam. Maloprije sam bila gore.

Gospođa Fatima: Gospođo, mi bismo htjeli da uvijek možemo pomoći... Ali nije lahko...)

(Ağaoğlu 1970: 105)²⁰

U primjeru broj 20, upotrebu litote možemo uočiti u izjavi gospođe Fatime. Gospođa Fatima koristi litotu kako bi ublažila svoj iskaz te tako umanjila težinu izazovne situacije u kojoj se nalazi. Gospođa Fatima umjesto da direktno kaže kako je teško i kako je teška situacija, ona, koristeći, litotu umanjuje težinu situacije i to izjavom „nije lahko“.

Primjer 21:

ANA Telef olacak oğlum. Vura vura aptal edeceksin onu Dede. (Ağlamaklı) Nerde şimdi Küçüköğül?

DEDE Şimdi dükkandadır.

(Ana, başına örtecek bir şey arar, telaşlı)

DEDE (Usulca) Ben severim Küçüköğül’u kadın. Adam olsun isterim. Ah, dünya kötülüklerle dolu. Oğlun sokaklara düşsün, başıboş biri olsun ister misin? (Ağlamaklı) Sabah akşam hep onu düşünürüm. Akıllı bir çocuk. Hangi birinizin sevgisi ulaşır gözümde ona. Bu kalabalık dünyada yitip gidebilir. Bizim gibi. Biz neyiz ki gelin? Bir hiç! Hiç. Bu dünyadan göçüp gidince ne kalacak aramızda. Tek bir delikanlı kaldı soyumuzda. Küçüköğül’dur bu. Soyumuzu o yürütecek. Sadece o taşıyabilir benden senden bir iz. (İyi ağlamaklı) Ben fena bir insan değilim kadın.

(Majka: Sin će mi biti uništen. Djede, napravit ćeš budalu od njega, udarajući ga. /Pláčno/ Gdje je sad Küçüköğül?

Djed: U prodavnici je sad.

/Majka užurbano traži nešto čime može pokriti glavu/

Djed: /Tiho/ Ja volim Küçüköğula, ženo. Želim da uspije u životu. Ah, svijet je pun zla. Želiš li da se počne smucati po ulici i da bude prepušten sam sebi? /Pláčno/ Dan i noć mislim na njega. On je jedno pametno dijete. Svu svoju ljubav usmjerili smo ka njemu. Može se izgubiti

²⁰ Ağaoğlu, Adalet: Çatıdaki Çatlak, Sınırlarda, Bilgi Yayınevi, Ankara, str. 105.

u ovom ogromnom svijetu. Kao i mi. A što smo to mi postigli, nevjesta? Jedno ništa. Šta će ostati iza nas kada umrem. Imamo samo jednog nasljednika naše loze. A to je Küçükogul. On će produžiti našu lozu. Samo on može nositi jedan trag od mene i od tebe. /Plačući/. Ženo, ja nisam loš čovjek.)

(Ayvaz 1999: 56-57)²¹

U gore navedenom primjeru broj 21, iz ovog dijaloga saznajemo da je djed istukao svog unuka, ali i da se kaje zbog toga. Litotu možemo uočiti u izjavi djeda, gdje on kaže kako „nije loš čovjek“. Ovdje litota ima funkciju da izrazi suprotnost onome što bi se moglo implicitno naslutiti. Djed za sebe ne kaže da je dobar čovjek, ali i izjavom „da nije loš čovjek“, želi istaći da ima i dobroga u njemu, da nije potpuno loš.

Primjer 22:

DEDE (Araştırır gibi) Şey... Küçükogul gerçekten konuşmıyor mu şimdi?

BABA Eve girip kendini yere atmış. Başlamış tepinmeye. Anasının akli başından gitti. Ağzı köpük içindeymiş Küçükogul'un.

DEDE Anasının yalanıdır. Akli sıra beni korkutacak.

BABA Komşular da görmüşler, geldiğimde evin içi ana baba günüydü.

DEDE Hele bir şamarı yesin, o dakika açılır dili. (Bir an, duygulu) Ben fena bir adam değilim oğlum. Canavar mı bellediniz beni. (Ağlamaklı) Fena biri değilim ben...

(Djed: /Kao da ispituje/ Ovaj... Je li sad, stvarno, Küçükogul, ne može da priča?)

Otac: Ušavši u kuću, bacio se na pod. Počeo je udarati o pod. Majka je poludjela. Küçükogulova usta bila su puna pjene.

Djed: Majka laže. Želi da me uplaši.

Otac: I komšije su to vidjele, kad sam došao, bila je puna kuća.

Djed: Kad dobije jedan šamar, odmah će početi pričati. /Odjednom, pun emocija/ Sine, ja nisam loša osoba. Mislite li da sam ja čudovište. /Plačno/ Ja nisam loša osoba...)

(Ayvaz 1999: 59)²²

U primjeru broj 22, litotu možemo uočiti u posljednjoj izjavi djeda, gdje on kaže kako „nije loša osoba“. Funkcija litote u ovom primjeru jeste da izrazi suprotnost onome što bi se moglo naslutiti. Litota se ovdje koristi zbog Lecheve maksime skromnosti jer govornik govori o sebi, zato se izraz ublažava jer on o samom sebi ne želi reći da je dobar čovjek.

²¹ Ayvaz, Ülkü: Toplu Oyunları 2, MitosBOYUT Tiyatro Yayınları, İstanbul, 1999, str. 56-57.

²² Ayvaz, Ülkü: Toplu Oyunları 2, MitosBOYUT Tiyatro Yayınları, İstanbul, 1999, str. 59.

Primjer 23:

Altıncı Sahne

ZEKIYE (Odada kendi kendine) – Akıbet, kara toprak göğsünü açıyor. Akıbet, ölüm kendini gösteriyor. Meğer Allah gelinlik duvağını kendi kanımdan nasip etmiş! Meğer şehit olmadan birbirimize sarılmak kaderde yokmuş! (Biraz düşündükten sonra) Mümkün olsaydı yaşamak da fena bir şey değildi. Dün gece gördüğüm rüyalar neydi? Sevgilimle ben oturmuştum. O, kucığıma yatmıştı. Ay ışığı, yaprakların arasından her tarafımıza elmas parçaları saçıyordu. Ben, elimle kalbini dinliyordum; o, saçıyla yüzünü örtüyordu. Ben hüznü hüznü ağlıyordum, o hafif hafif gülüyordu. Sanki benim gözümde bir damla yaş düştükçe onun yüzünden bir taze gül açıyordu. Etrafımızda ötüşen bülbüller, çağlayan sular hep halimize haset eder gibi görünüyordu. Yüzüne baktıkça, canım vücudumdan ayrılmış da kucığımda yatıyor gibiydi. Vatancığımdaydık, bahçede, büyük çınarın altında zannediyorum. Ah, rüyaydı... Lakin rüyanın aynısı da imkansız değildi ya? Keşke bütün ömrüm öyle rüyalarla geçeydi. (Pencerde bir top alevi görünür. Titreyerek) Bu alevden de sanki insanın içine karlar yağıyor! Güneş ne de şahane doğmuş! Bulutları bin renge boyadı, sanki cennet bahçelerinin resmini yapıyor. Topların dumanı da ömrümün son gününde olsun sabahı seyretmeye meydan bırakmaz ki! (Biraz düşündükten sonra) Meğer canından epeyce vazgeçenlere ölmek de pek korkunç bir şey değilmiş! Bayağı, ölüm canlansa da karşıma çıksa, üzerine yürümekten çekinmeyeceğim.

(Šesta scena)

Zekiye: /U sobi, sama sa sobom/ Naposljetku, crna zemlja vuče sebi. Naposljetku, smrt se prikazuje. A meni je suđeno da mi svadbeni veo bude od vlastite krvi! Nije nam suđeno da se zagrimo dok ne poginemo! /Nakon što je malo razmislila/ Da je bilo moguće, zapravo živjeti i ne bi bilo tako loše. Šta sam sinoć sanjala? Sjedila sam sa voljenim. On mi je ležao u krilu. Kroz lišće nas je obasjavalo mjesečevo svjetlo. Ja sam rukama slušala njegovo srce, a on mojom kosom skrivao svoje lice. Ja sam tužno plakala, a on se blago osmjehivao. Kao da je svaka moja suza postajala ruža na njegovom licu. Cvrkut slavuja i žuborenje vode oko nas, kao da su nam zavidjeli. Osjećala sam da mi se duša odvojila od tijela i leži u krilu dok sam gledala u njegovo lice. Bili smo u mojoj dragoj domovini, mislim, ispod velikog javora. Ah, to je bio samo san... Ali nije nemoguće da san postane java, zar ne? Kamo sreće da sam cijeli život sanjala. /Na prozoru se ukaza plamen u obliku lopte. Drhteći/ Kao da od ovog plamena, snijeg pada prema ljudima! Kako se sunce lijepo rađa! Obojilo je oblake u hiljade boja, kao da slika sliku raja. Dimovi od topova mi ne dozvoljavaju da uživam u ovom prizoru u posljednjem danu svog života! /Nakon razmišljanja/ Za one koji su već davno odustali od svoje duše, umrijeti i nije tako strašno! Kad bi se smrt sad pojavila ispred mene, pošla bih joj u susret.)

(Kemal 2020: 72-73)²³

U gore navedenom primjeru broj 23, možemo uočiti dva primjera litote. Funkcija litote u ova dva primjera jeste da Zekiye izrazi svoje misli i emocije na suptilniji način i tako stvarajući efekt ublažavanja izražavanja nesreće “Da je bilo moguće, zapravo živjeti i nije tako loše.” Litotom se želi iskazati pozitivan stav prema životu bez pretjeranog prenaplašavanja ili

²³ Kemal, Namik: Vatan Yahut Silistre, Koridor Yayıncılık, İstanbul, 2020, str. 72-73.

pretencioznosti, nije rečeno “Živjeti je sjajno” , pisac koristi ublažavanje izraza u značenju da je život dobar što se može tumačiti i Leechevim principom zanimljivosti.

Primjer 24:

KIZ Başlığa gerekli buğdayı toplamak için iki yıl hiç durmadı çalıştı. Ona güç verin. Bizi bu dileğimizle yalnız bırakmayın.

1. VATANDAŞ Elinizi ayağınızı öpeyim, kutsal balıklar, ne olur şu benim dileğim için biraz acele edin. Alın, alın kutsal balıklar. Bakın size neler getirdim, buyrun, buyrun, buyrun, afiyetle yiyin. (Kız'a) Şimdi hemen verirler mi? Öyle çok bir şey istemiyorum. Bir lokma ekmek, karnımın gurultusunu kesmek için...

(Djevojka: Radio je dvije godine bez prestanka kako bi prikupio dovoljnu količinu pšenice za otkupninu. Dajte mu podršku. Ne ostavljajte nas same sa ovom željom.

1.Građanin: Preklinjem vas, svete ribe, možete li malo ubrzati ispunjenje moje želje. Uzmite, uzмите, svete ribe. Pogledajte šta sam vam sve donio, izvolite, izvolite, izvolite, nek vam je u slast. /Djevojci/ Da li će mi odmah dati? Ne tražim puno. Jedan zalogaj hljeba, da utolim glad...)

(Çağan 2018: 15)²⁴

U gore navedenom primjeru broj 24, litota ima funkciju da izrazi jačinu želje i važnost onoga što se traži, a to nije puno, nije rečeno da traži malo kako bi se izrazio intenzitet skromnosti. Govornik svoju želju ne izražava na direktan i uobičajen način već koristi litotu kako bi rekao da ustvari želi samo minimalnu količinu nakon čega se koristi i strategija negativne učtivosti-umanjivanja nametanja “jedan zalogaj hljeba”.

²⁴ Çağan, Sermet: Bütün Oyunları, Mitos Boyut Tiyatro Yayınları, İstanbul, 2018, str. 15.

5.4. Litote u poeziji na turskom jeziku

Primjer 25:

*Neydi o deli gibi gidişimiz,
Bembeyaz köpüklerle, açıklara!
Köpükler ki fena kalpli değil,
Köpükler ki dudaklara benzer;
Köpükler ki insanlarla
Zinaları ayıp değil.*

(Kako je bio lud naš odlazak
Sa bijelom pjenom, u pučine.
Pjene nisu bile lošeg srca,
Pjene su ličile na usne,
Pjene sa ljudima,
njihove preljube nisu sramota.)

(Kanık 2018: 101)²⁵

Pjesnik u stihu „Pjene nisu bile lošeg srca“ litotu koristi kako bi izrazio suprotno stanje i postigao stilistički efekat. On na ovaj način želi da kaže kako su pjene dobroćudne i dobrog srca.

²⁵ Kanık, Orhan Veli: Bütün Şiirleri, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2018, str. 101.

Primjer 26:

Bırak da, böyle bitsin bu günahkâr serüven
Bırak da kurtarayım bu emânet sarayı
Yeter, intiharınla oyduğun yüreğimi
Umutsuz şarkılarla avutulduğum yeter
Göğsümde bir yanardağ kıvranıyor Rûveyda
Yaraları kapandıkça kanıyor Rûveyda
Duman çöktü güneşin sitem aynalarına
Aralandı perdeler; şimdi sessiz değilim
Dertliyim, viraneyim, ben bir aziz değilim
Azizler tohum eker sevgi tarlalarına

(Pusti, neka ovako završi ova griješna avantura,
Pusti da spasim ovaj povjerljivi dvorac,
Dosta je, samoubistvom si me ranila,
Dosta mi je utjeha beznadežnim pjesmama
U grudima mi se meškojli vulkan, Ruveyda
Dok se rane zacjeljuju, krvare, Ruveyda
Dim se spustio na prijekorna ogledala sunca
Zavjese su se pomaknule; sad nisam tih
Zabrinut sam, shrvan sam, nisam svetac
Sveci sade sjemena po ljubavnim poljima)

(Genç 2020: 18)²⁶

Pjesnik Genç je u stihu „Zavjese su se pomaknule; sad nisam tih“ litotu koristi kako bi umanjio težinu i intenzitet ovog izraza. Umjesto da napiše kako je „sad glasan“ on pomoću litote ublažava svoj izraz, ali i izražava svoje osjećaje na snažan način.

²⁶ Genç, Nurullah: Rûveyda, Timaş Yayınları, İstanbul, 2020, str. 18.

Primjer 27:

*İki sigaram kaldı bu gece için
Yüzyıl yetecek çocukluğum,
İki muhabbet kuşum,
Biraz da ateşim var.
Dua ediyorum ateşe
Vazgeçsin diye beni yakmaktan bu gece
Dünyanın bütün sabahları için iki bilet al maviş anne
Aman umutsuz bir yer olmasın!*

(Za večeras su mi ostale dvije cigarete
Djetinjstvo za stoljeće,
Dvije papige,
Imam malo temperature,
Molim vatru,
Da me večeras ostavi na miru,
Za sva jutra ovog svijeta uzmi dvije karte, plavooka majko
Nek ne bude neko beznadežno mjesto.)

(Madak 2012: 22)²⁷

Pjesnikinja Madak u ovom primjeru litotu koristi kako bi postigla stilistički efekat ublažavanja izraza. U stihu koristi izraz kako “ima malo temperature” umjesto da napiše kako “ima visoku temperaturu”. Ona time želi da iskaže kako situacija i nije toliko ozbiljna, koliko se možda čini.

²⁷ Madak, Didem: Grapon Kağıtları, Metis Yayınları, İstanbul, 2012, str. 22.

Primjer 28:

Dünya durmaz, bahar olur, kış olur,

Belki senin gözün biraz yaş olur,

Ben garibim, benim gönlüm hoş olur,

Sevdiklerim ayda yolda andı mı...

(Svijet ne staje, dolazi proljeće, dolazi zima,

Možda će tvoje oči biti malo uplakane,

Ja sam jadan, moja duša se raduje,

Kad me voljeni bar jednom u mjesecu, godini spomenu...)

(Ali 2019: 35)²⁸

U ovom primjeru pisac Ali litotu koristi kako bi umanjio izražavanje emocija. U stihu “Možda će tvoje oči biti malo uplakane” možemo vidjeti ublažen izraz, koji je mogao napisati i drugačije u smislu “tvoje oči će biti puno uplakane”.

Primjer 29:

Az şey değil seninle olmak düşünüyorum da

İçimde bir sevinç dallanıyor kaç kişi

(Mislim da nije malo to što sam s tobom

Obuzima me sreća, koliko samo ljudi)

(Süreya 2018: 31)²⁹

U primjeru broj 29, pjesnik litotu koristi kako bi izrazio suprotno značenje od onoga što je rekao. Umjesto da koristi izraz “Mislim da je vrlo važno to što sam s tobom”, on piše kako “Misli da nije malo to što sam s tobom”. On u ovom slučaju želi istaći važnost tog prisustva te da situacija ima dublje značenje i veću važnost.

²⁸ Ali, Sabahattin: Bütün Şiirleri, Hayykitap, İstanbul, 2019, 35 str.

²⁹ Süreya, Cemal: Sevda Sözleri, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2018, str. 31.

Primjer 30:

Erkekler hamamında Süleyman
Az namsussuz adam değilmiş hani
Kalkıp dosdoğru Eskişehir'e gitti
Geçirdiği gibi başına şapkasını
Enflasyon parasıyla otuz lira

(U hamamu Süleyman

A nije da je malo nepošten

Ustavši, pravo je otišao za Eskişehir

Stavio je kapu na glavu

Sa novcem inflacije trideset lira)

(Süreya 2018: 32)³⁰

U gore navedenom primjeru, litota se koristi kako bi se ublažio izraz. U stihu "A nije da je malo nepošten" možemo uočiti litotu. Pjesnik umjesto da kaže kako je "vrlo nepošten" koristi sintagmu "malo nepošten" s namjerom tog ublažavanja izraza.

Primjer 31:

Ben bu durduğum noktaya kolay gelmedim.

Ben canımı sokakta bulmadım efendim!

(Nisam lahko došla do ove pozicije.

Gospodine, ja svoju dušu nisam našla na putu!)

(Keskin 2019: 29)³¹

U gore navedenom primjeru broj 31, litotu možemo vidjeti u prvom stihu. Iz konteksta ovog stiha možemo razumjeti da je pjesnikinja imala određene poteškoće kako bi došla do određene pozicije. Ona ne koristi izraz direktno kako je imala poteškoće nego to izražava na indirektan način. Litota je ovdje korištena kako bi se naglasila teškoća stizanja do određene pozicije.

³⁰ Süreya, Cemal: Sevdâ Sözleri, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2018, str. 32.

³¹ Keskin, Birhan: fakir kene, Metis Yayınları, İstanbul, 2019, str. 29.

Primjer 32:

Bende tarçın sende ihlamur kokusu

Az mı dolandık Başkentin sokaklarında

Ama işte şölenin kaçınılmaz acısı

Bizim payımıza düştü sonunda

(Ja mirišem po cimetu, a ti po lipi

Zar smo malo šetali ulicama glavnog grada

A na kraju nama je dodijeljena

Nezaobilazna bol zabave.)

(Süreya 2018: 139)³²

Kod primjera broj 32, litotu možemo uočiti u drugom stihu. Litota je upotrijebljena kako bi se naglasilo da su dugo vremena provodili u glavnom gradu. Ovdje je moguće uočiti efekat naglašavanja suprotnosti od rečenog- nisu malo šetali već su mnogo šetali.

Primjer 33:

Saplantılı duvar saatlerinden

İçkilerin giderek küçülmesinden

Belli, iyi şeyler olmayacak.

(Od zidnih satova

Popijenih pića

Očigledno je, neće se desiti dobre stvari)

(Süreya 2018: 199)³³

U primjeru broj 33, litotu možemo uočiti u posljednjem stihu. Litota je upotrijebljena kako bi se izrazilo suprotno značenje. Umjesto izravne izjave da će se desiti loše stvari, koristi se negacija i ublažavanje kroz izraz “neće se desiti dobre stvari”.

³²Süreya, Cemal: Sevda Sözleri, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2018, str. 139.

³³ Süreya, Cemal: Sevda Sözleri, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2018, str. 199.

5.5. Litote u novinskim člancima na turskom jeziku

Primjer 34:

Demokratik Eylem Partisi (SDA) yetkilileri Sırp Cumhuriyeti Meclisi'nde tartışılan kararların, Dayton Barış Anlaşması'na doğrudan saldırı olduğunu ve sonuçlarının kimse için iyi olmayacağını belirtti.

(Iz Stranke Demokratske akcije (SDA) objasnili su da su odluke polemisane u Narodnoj skupštini Republike Srpske izravni napad na Dejtonski mirovni sporazum i da posljedice neće biti dobre ni po koga.)

(Camia, 17 Aralık 2021, Sayı 200, s. 5)

Pisac ovog članka umjesto da kaže kako će posljedice biti loše po sve, on koristi izraz da posljedice neće biti dobre. Možemo vidjeti negaciju i suprotnost od značenja riječi dobro. Litota se koristi kako bi se istaknula ozbiljnost situacije ili negativan utjecaj odluka na Dejtonski mirovni sporazum. Ukratko, litota je upotrijebljena kako bi se ublažilo direktno izražavanje loših posljedica odluka i naglasila njihova ozbiljnost. I inače se litota koristi u političkom i diplomatskom diskursu kako bi se reklo manje od očekivanog.

Primjer 35:

Mieβeler, „Bu olağanüstü yanlış karar hakkında konusulacak güzel bir şey yok, böyle bir şey kesinlikle olmamalı” dedi.

(“Ništa lijepo se ne može reći o ovoj vanrednoj pogrešnoj odluci, ovako nešto ne bi se trebalo dešavati, “ rekao je Mieβeler.)

(Camia, 8 Ekim 2021, Sayı 195, s. 4)

Govornik Mieβeler umjesto da kaže kako se ovoj odluci može govoriti samo ružno, on upotrebljava izraz da se o odluci ništa lijepo ne može reći. Litota se koristi kako bi se ublažila izjava o mogućnosti da se izgovori nešto lijepo o određenoj odluci. Moguće je primijetiti sugerisanje da je odluka toliko loša da je nemoguće pronaći pozitivne aspekte. Ukratko, litota je upotrijebljena kako bi se ublažilo direktno izražavanje, ali i naglasila štetnost pogrešne odluke.

Primjer 36:

Toplu iftar davetleri birçok ülkede olduğu gibi Almanya'da da bu yıl mümkün görünmüyor.

(Pozivi zajedničkim iftarima u Njemačkoj kao ni u drugim zemljama ne čine se mogući ni ove godine.)

(Camia, 16 Nisan 2021, Sayı 188, s. 14)

U ovom članku umjesto da se upotrijebi izraz kako su zajednički iftari nemogući, upotrijebljen je izraz da se ne čine mogućim. Upotrebom litote, na indirektan način ističe se težina organizacije zajedničkih iftara.

Primjer 37:

Aksiyonumuzu birden çok alanda gerçekleştirdiğimiz için esas itibariyle hedef kitlemiz ulaşabildiğimiz herkes desek yanlış olmaz.

(Neće biti pogrešno ako kažemo da su ustvari svi naša ciljna grupa jer našu akciju sprovodimo na više polja.)

(Camia, 16 Nisan 2021, Sayı 188, s. 14)

U navedenom primjeru broj 37, litotu možemo uočiti u izrazu “Neće biti pogrešno”. Umjesto direktne izjave da su svi ciljna grupa, koristi se negacija i ublažavanje kroz izraz da “neće biti pogrešno”. Ublažavanjem izraza, možemo primijetiti da se izjava pojačava i stvara dojam da je opseg akcije vrlo širok.

6. ZAKLJUČAK

Osnovno znanje o pragmatiki i učtivosti neophodno je za kvalitetno učenje i izučavanje jednog stranog jezika.

Prema definiciji koju smo naveli u teorijskom dijelu rada pragmatika je „nauka o odnosu znakova prema interpretatorima“ (prema Bakšić, Bulić 2019:12) i kao takva proučava razumijevanje konteksta rečenog između govornika i slušalaca, njihove stavove i uvjerenja te shvatanje „nevidljivog“ značenja, značenja koje nije verbalizovano.

U komunikaciji značajnu ulogu ima učtivost da bi se poruka prenijela na najbolji i najbezbolniji način.

Litota je jedna od mnogih stilskih figura koje obogaćuju jezik, ali i omogućava da se ideje izražavaju na kreativan i zanimljiv način.

Korištena je kao strategija učtivosti ili kao stilska figura suprotna hiperboli, odnosno kojom se umanjuje izraz jer ga zamjenjuje slabijim izrazom koji je negativan i suprotan.

U komunikaciji, posebno na jeziku koji tek upoznajemo i učimo, litota nam daje mogućnost da ublažimo određene govorne činove i da pokušamo određene razgovore učiniti ugodnijim i manje neprijatnim.

Za litotu bitno je napomenuti da ona, kao stilska figura, ima svoje mjesto u strategijama nekonvencionalizirane indirektnosti u modelu P. Brown i S. C. Levinsona.

U ovom radu litota je istraživana u određenom korpusu i to su primjeri koji se sastoje iz književnoumjetničkih djela, razgovornih diskursa iz filmova i serija i novinskih članaka. Na osnovu navedenih primjera, odnosno jezičke građe koja je analizirana, možemo zaključiti da je litota veoma prisutna u svakodnevnoj komunikaciji kao što smo vidjeli u primjerima iz serija i drama na turskom jeziku, u književnim tekstovima uočili smo to u sva tri književna roda: epici, lirici i drami i kao takva veoma je značajna kada se želi ublažiti izraz, izjaviti nešto što bi moglo izazvati burne reakcije ili povredu osjećanja kod sagovornika ili kao strategija učtivosti da bi se na indirektan način izrazio lični stav prema nečemu ili nekome u svakodnevnoj komunikaciji, ali i u književnoumjetničkim djelima. U političkim novinarskim člancima primijetili smo kako se pomoću litote želi ublažiti direktno izražavanje, ali i naglasiti štetnost pogrešne odluke ili u smislu da se manje kaže od potrebnoga.

Kroz primjere iz književnih djela i korpus turskih serija koje smo naveli u istraživačkom dijelu rada, primjetno je da se ova figura često koristila kako bi se umanjila težina ili ozbiljnost određenog iskaza u odgovorima na komplimente, zahtjevima ili ekspresivnoj kritici kroz upotrebu eufemizama pomoću kojih se može govoriti o neprijatnim stvarima upotrebom manje neugodnih izraza. I kao zaključak mogli bismo reći da je i u turskom jeziku prisutna je strategija tzv. principa *Pollyanna po kojem učesnici u razgovoru preferiraju ugodnije teme.* (Bakšić 2012: 148-149)

Kroz pragmatiku izučavanja govornikovog značenja izraza u kontekstu rečenog shvatamo moć riječi koje govornik bira u društvenoj interakciji i kakvo dejstvo izbora ostavlja na sagovornika, stoga govornik i pribjegava upotrebom stilskih figura kako bi postigao određeni efekat: nekada je izraz stilski dotjeran, a nekada se pribjegava nekonvencionalnoj indirektnosti koja otkriva želju govornika da na lijep neposredan način prenese želju, kritiku, naredbu ili neku drugu obavijest.

Za proučavanje upotrebe figura u stranim jezicima zahtjeva dobro poznavanje i kulturoloških, tradicijskih i historijskih posljedica koje utiču na sam jezik i upotrebu stilskih figura na način izražavanja.

Upotreba litote u turskom jeziku zavisi od konteksta i kulturnog obrasca iznošenja izjava kao načina specifičnog za tursko društvo i njegove vrijednosti.

U turskoj književnosti litota je prisutna da bi naglasila estetski učinak. Pisci i pjesnici je koriste kako bi naglasili svoje misli ili izrazili emocionalne nijanse.

Sve specifičnosti koje smo naveli o litoti mogu varirati zavisno od konteksta i njenoj individualnoj upotrebi u turskom jeziku.

7. LITERATURA

1. Bakšić, Sabina (2012), *Strategije učtivosti u turskom jeziku*, Filozofski fakultet u Sarajevu, Sarajevo.
2. Bakšić, Sabina i Halid Bulić (2019), *Pragmatika*, Bookline, Sarajevo.
3. Brown, Penelope, Stephen C. Levinson, *Politeness Some Universals in Language Usage*. (drugo izdanje) Cambridge: Cambridge University Press, 1987.
4. Čaušević, Ekrem (1996), *Gramatika suvremenog turskog jezika*, Hrvatska sveučilišna naklada, Zagreb.
5. Devčić, Antonija (2021), *Upotreba stilskih figura u antici i danas*, Završni rad, Sveučilište u Zagrebu, Fakultet hrvatskih studija, Zagreb.
6. Doğançay-Aktuna, Seran; Sibel, Kamışlı (1997), Linguistics of power and politeness in Turkish: Revelations from speech acts. *Proceedings of the VIII th International Conference on Turkish Linguistics*. August 7-9, Ankara, 305 – 312 str.
7. Đinđić, Marija (2014), *Yeni Türkçe – Sırpça Sözlük*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
8. Katnić-Bakaršić, Marina (2007), *Stilistika*, Ljiljan, Sarajevo.
9. Lešić, Zdenko (2005), *Teorija književnosti*, Sarajevo Publishing, Sarajevo.
10. Solar, Milivoj (2007), *Književni leksikon*, Matica hrvatska, Zagreb.
11. Yule, George (1996), *Pragmatics*, Oxford University Press, Oxford.

Izvori

KNJIŽEVNOUMJETNIČKA DJELA

1. Adıvar, Halide, *Sinekli Bakkal*, Can sanat Yayınları Ltd. Şti., İstanbul, 2014
2. Ağaoğlu, Adalet, *Çatıdaki Çatlak, Sınırlarda*, Bilgi Yayınevi, Ankara, 1970
3. Ali, Sabahattin, *Bütün Şiirleri*, Hayykitap, İstanbul, 2019
4. Ali, Sabahattin, *Kürk Mantolu Madonna*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2016
5. Ayvaz, Ülkü, *Toplu Oyunları 2*, MitosBOYUT Tiyatro Yayınları, İstanbul, 1999
6. Budayıcıoğlu, Gülseren, *Camdaki Kız*, Doğan Kitap, İstanbul, 2021
7. Çağan, Sermet, *Bütün Oyunları*, Mitos Boyut Tiyatro Yayınları, İstanbul, 2018
8. Füzün, *Parasız Yatılı*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2020
9. Genç, Nurullah, *Rüveyda*, Timaş Yayınları, İstanbul, 2020

10. Güntekin, Reşat Nuri, *Acımak*, İnkılap Kitabevi, İstanbul, 1928
11. Kanık, Orhan Veli, *Bütün Şiirleri*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2018
12. Kemal, Namık, *Vatan Yahut Silistre*, Koridor Yayıncılık, İstanbul, 2020
13. Keskin, Birhan: *fakir kene*, Metis Yayınları, İstanbul, 2019.
14. Kutlu, Mustafa, *Menekşeli Mektup*, Dergah Yayınları, İstanbul 2018
15. Livaneli, Ömer Zülfü, *Huzursuzluk*, Doğan Egmont Yayıncılık ve Yapımcılık Tic. A.Ş., İstanbul, 2021
16. Madak Didem, *Grapon Kağıtları*, Metis Yayınları, İstanbul, 2012
17. Safa, Peyami, *Sözde Kızlar*, Ötüken Neşriyat A.Ş., İstanbul, 2021
18. Süreya, Cemal, *Sevda Sözleri*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2018

Novine:

1. Camia, 17 Aralık 2021, Sayı 200.
2. Camia, 8 Ekim 2021, Sayı 195.
3. Camia, 16 Nisan 2021, Sayı 188.
4. Camia, 16 Nisan 2021, Sayı 188.

Seriye i Filmovi:

1. Gönül Dağı, Köprü Film, Turska, TRT1, 2020 – 2022.
2. 7. Koğuştaki Mucize, Lanistar Medya, Turska, 2019.
3. Kızım ve Ben, Burak Film Yapım Prodüksyon, Turska, 2018.